

ТМГ. XXXVII	Бр. 3	Стр. 1117-1133	Ниш	јул - септембар	2013.

UDK 272(497.11 Тимочка Крајина)(091)

Оригиналан научни рад

Примљено: 23. 01. 2013.

Одобрено за штампу: 16. 08.2013.

Зоран М. Јовановић
 Универзитет у Приштини
 са привременим седиштем у
 К. Митровици
 Филозофски факултет
 Катедра за историју уметности
 Косовска Митровица
 Јасмина Петровић
 Универзитет у Нишу
 Филозофски факултет
 Департман за социологију
 Ниш

О ДОДАНАШЊОЈ ИСТОРИЈИ РИМОКАТОЛИЧКЕ ЦРКВЕ НА ПОДРУЧЈУ ТИМОЧКЕ КРАЈИНЕ: БОРСКИ И ЗАЈЕЧАРСКИ ОКРУГ*

Апстракт

Постоји довољно повода за утисак да је у српској науци неправедно постављено постојање релативно богате доданашње историје Римокатоличке цркве (и) на „далеком истоку“ Србије, тј. на подручју Тимочке крајине – у борском и зајечарском округу. Један од разлога који наводи на такав закључак могуће је пронаћи и у томе што тај сегмент историје, према, благо речено, крајње спекулативним мерилима, не припада српској повесници. Сплетом различитих околности, услед могућих предрасуда и незнања, односно афирмације селективне историје као једине истините, до данас није направљена ни лако творива паралела између улоге римокатолика у развоју модерне Србије и древних Саса, такође римокатолика, који су имали пресудну улогу у економском развоју средњовековне Србије, а тиме и на њену свеукупну моћ, што упорно „заборављају“ пропагатори тзв. златног доба српства, као и афирматори „небеске Србије“, савремене и будуће. Чињеница да доминантна конфесионална припадност народа обликује каквоћу културног и друштвеног ткања (схваћеног у најширем смислу)

---

zmjovan@sezampro.rs

* Припремљено у оквиру пројекта *Одрживост идентитета Срба и националних мањина у пограничним општинама источне и југоисточне Србије (179013)*, који се изводи на Универзитету у Нишу – Машински факултет, а финансира га Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС.

једног социјалног простора, није остала незабележена ни међу истакнутим социолозима, попут Макса Вебера, на пример, који је у широкој компаративној перспективи покушао да провери тезу о вези између протестантске вере и духа капиталистичке привреде. Међутим, питање утицаја конфесионалних мањина на културне, друштвене и економске прилике једног региона само је успутно третирано у написима социолога и научника из сродних области, отуд и непосредан мотив за настанак овог прилога.

Кључне речи: римокатолици, Тимочка крајина, Борски округ, Зајечарски округ, рударство

ON THE HISTORY OF THE ROMAN CATHOLIC CHURCH IN TIMOČKA KRAJINA TO DATE: THE BOR AND ZAJEČAR DISTRICTS

Abstract

There are sufficient reasons for the impression that Serbian science unfairly disregarded the existence of a relatively rich history of the Roman Catholic Church in the “far east” of Serbia, i.e. in Timočka Krajina – in the Bor and Zaječar Districts – to date. One of the reasons to draw such a conclusion can be found in the fact that this segment of history, due to, mildly put, extremely speculative terms, does not belong to the Serbian history. As a result of a set of different circumstances and due to possible prejudice and ignorance, i.e. the recognition of a selective history as the only true history, an easily makeable parallel has not yet been made concerning the role of Roman Catholics in the development of modern Serbia and the ancient Saxons, also Roman Catholics, who had a crucial role in the economic development of medieval Serbia and thus its overall power, which is the fact that the propagators of the so-called Golden Age of Serbdom and “Celestial Serbia”, contemporary and future, continually keep ‘forgetting’. The fact that the dominant confessional affiliation of the people shapes the quality of the cultural and social fabric (understood in the broadest sense) of a social space was not left unrecorded even among prominent sociologists, such as Max Weber, who attempted to verify the hypothesis of a link between the Protestant faith and the spirit of the capitalist economy in a broad comparative perspective. However, the issue of the impact of confessional minorities to the cultural, social, and economic conditions of a region is only incidentally treated in the writings of sociologists and scholars in related fields, which was the direct motivation for this paper.

Key Words: Roman Catholics, Timočka Krajina, Bor District, Zaječar District, mining

Недовољно је познато да историја римокатолика на подручју Тимочке крајине има корене већ од друге половине XIII века, и то захваљујући Сасима који су, као и на многим другим подручјима данашње Србије, од Косова и Метохије, преко Шумадије до Подриња,

утицали не само на развој рударства, а тиме и на убрзан економски цват српске државе (Динић, 2003, стр. 457–483). О њиховом присуству сведочи и дубок траг који су оставили у топономастици. Јер, поред низа истоимених насеља широм Србије, на рударе Сасе подсећају и Сашке реке – једна је саставница Поречке реке, а друга је десна притока Тимока. По Сасима је названо и подручје код места Велики Извор надомак Зајечара. Постоји и локалитет Швајц јужно од Мајданпека, као и река Шашка, надомак истог насеља. Што се тиче борског рудника његово коришћење у средњем веку до сада није потврђено у изворима, с тим што је тешко могуће да би остао незапажен, тим пре што се налазио између двеју древних саских насеобина – једне код села Вратарнице у долини Тимока, а друге у близини Мајданпека. Под Ртњем постоји и вис који се зове „Сашки До“ (Веселиновић, 1987, стр. 73; Зиројевић, 1973, стр. 58). Не би чудило да је већ тада и на поменутих подручјима организован неки вид црквеног живота Саса, и то посебно ако се има у виду ондашња верска слобода која им је загарантована у Србији, као и чињеница да су на њеном тлу прве жупе настајале од средине истог столећа на основу привилегија датим управо њима (Ћирковић, 1997, стр. 240–276). Иако су се асимилovali с локалним живљем за њима је остало разнолико наслеђе, материјална и нематеријална култура (Маловић-Ђукић, 1999, стр. 605; Ћирковић, 1999, стр. 649), која је „преживела“ периодичне снажене демографске промене на том подручју (Весић, 1988, стр. 87–100). Да је тешко подробније говорити о бивствовању Саса и у тој области потврђују врло скромна истраживања археолошких налазишта, па и оних који у свом називу имају одредницу да су „латинска“ (Јанковић, Вуксан, 2004, стр. 233–279).

Што се тиче Дубровчана, пак, који су се од XV века „размилели“ на подручју Србије, створивши притом и култна упоришта за властите потребе, нема података о њиховим значајнијим активностима на територији названој по реци Тимок. Ако су се и задесили то је било само ради тренутне трговине, да би се потом враћали у своје колоније у Београду, Смедереву, Подрињу, Руднику... (Јовановић, 2009, стр. 269–276; Јовановић, 2011, стр. 73–78).

* * *

Конкретни подаци из новијег доба о римокатолицима у Тимочкој крајини потичу из средине XIX века, и то од кад је један инострани конзорцијум обновио рудокоп у Мајданпеку. Тада су целокупни персонал, њих неколико стотина, чинили нико други до римокатолици. Први мисионар који их је посетио био је Иван Енекес, упућен од ђаковачко-сремског бискупа Јосипа Јураја Штросмајера [Strossmayer], јер се сматрао апостолским администратором за римокатолике у

Кнежевине Србији. Тим поводом он је затражио и материјалну помоћ од аустријске владе за мајданпечку заједницу, јер су сви били поданици Аустрије. Године 1855. мисионарски рад у том месту наставио је новопостављени београдски свештеник Едмунд Бочкап [Boskap], судећи према расположивим изворима (Wagner, 1933a, стр. 14). О тадашњим верским приликама у Мајданпеку није остао запис, нити резултат доласка речених мисионара. Да је морало бити неког плода потврђује и то што је 15. септембра 1857. бискуп Штросмајер по свечаном дочеку у Београду отпутовао управо у Мајданпек (у пратњи аустријског конзула), где је кризмао 146 католика. Према једном извештају, начињеном у време визитације, у Мајданпеку је било чак 454 католика, 85 католичких бракова, 4 мешовита и 66 деце католичке вероисповести, што је, по свему судећи, највећи број римокатолика у једном месту ондашње Кнежевине Србије. Највећи број придошлих стигао је из Аустрије, а било их је из области под влашћу султана и Порте. Међу областима под круном Хабзбурговаца највише радника и службеника пристигло је из Баната, Словачке, Чешке, Мађарске, Ердеља, Словеније и Хрватске. Било је и Саксонаца, Пруса, Швајцараца, Италијана. Наведено указује да би се на Мајданпек могла „применити она народна: ’где је мајка изгубила сина, наћи ће га у Мајданпеку’“ (Симић, 1982, стр. 79).

Постоји став да је посета Мајданпеку учинила „најбољи утисак на бискупа и на конзула“, с обзиром на то да је исте године аустријски цар послао мисији у Мајданпеку 800 форинти за изградњу цркве и/или школе, а бискуп Штросмајер 200 форинти.¹ Међутим, прикупљена свота није могла бити утрошена, јер је српска влада већ у јесен исте године затворила рудник а раднике отпустила. Рудокоп је поново отворен 1861. године и био је у власништву француско-српског друштва за експлоатацију шума, бакра и железа. На молбу тог друштва одмах је из Француске упућен свештеник Есприт Далтон, који је у Мајданпеку успео да подигне црквицу. Био је то његов једини позитиван успех, а у контексту историје Римокатоличке цркве у Србији утолико битнији јер је реч о првом храму подигнутом на тлу данашње Надбискупије београдске још од времена „хабзбуршке Србије“ у четвртој деценији XVIII века (Јовановић, 201, стр. 254–402). Ипак, Далтон ће остати упамћен пре свега по томе што је

---

¹ Под светлошћу односа Аустрије и Србије тај дочек, као и пажња која је Штросмајеру пружена приликом одласка у Мајданпек, нису били резултат његовог статуса администратора у Србији, који српска влада није признавала. Његову посету Мајданпеку треба сматрати посетом црквеностојника суседне државе поданицима исте државе, што је значило да га треба примити с предусретљивошћу која му је по статусу припадала. О слојевитом односу између Србије, Штросмајера, Свете Столице и Беча, видети Јовановић, 2012, стр. 314–332.

почетком 1863. године кришом отишао из Србије, поневши са собом 2.000 форинти, сакупљених од радника, како би уместо њих, наводно, исте форинте уложио у једну банку у Француској. Будући да се о Далтону ништа није сазнало, и да би се спречио додатни скандал, један католик, данас непознат, положио је у Француској суму коју је речени отуђио, и то у име оштећених радника. Некако у исто време Штросмајер је на молбу директора француско-српског друштва поставио фрањевца Марка Бошњака за сталног свештеника. Није савсим јасно образложење Вјекослава Вагнера да је Бошњак упућен најпре „због пропаганде Енглеца и протестантских Немаца“, због чега су католици били у опасности од „верске погибелји“. Премда је речени фрањевац стигао у јесен 1864. године у Београд, како би одагле кренуо за Мајданпек, све је било узалуд, јер је дознао да је речено друштво пропало а чиновници и радници отпуштени (Wagner, 1933a, стр. 15). Само два десетлећа касније у Мајданпеку су нотиране тек три влашке породице, што значи да је место опустело у сваком погледу. Тај податак потекао је од познатог путописца Феликса Каница [Kanitz]. Вреди подсетити се његовог записа и због могућег успостављања сличности с потоњим добом. Наиме, по Каницу,

„рудно благо из рудника, којим је од 1847. до 1858. управљала држава [Кнежевина Србија], није толико искоришћавано на Пеку колико у Београду: искоришћавали су га препредени шпекуланти из Француске и Енглеске, који су се тамо наизменично настањивали. Њима је ишло наруку недовољно практично искуство српских чиновника који су водили рударство, а често и слепо користољубље ових чиновника. Унапређивање и развој рудника био је већином споредан, а пуњење сопствене кесе главни циљ“ (Каниц, 1985, стр. 249).

Сазнања о новијој историји Католичке цркве у Тимочкој крајини односе се на крај XIX века, када су у тај део Краљевине Србије дошли многи радници католичке вере ради изградње железничке пруге Ниш–Неготин–Кладово или рада у неком од многих рударских копова (међу њима је било стручњака и радника тежака). Отуд и појава мисионара Вилбалда Чока [Wilibald Czok], који је утврдио да је само на изградњи поменуте возне трасе радило скоро 600 римокатолика. Потом је обишао и оне у Зајечару и на рудокопу Вршка Чука, где их је већ тада било у значајнијем броју (Wagner, 1933b, стр. 147, 148).

* * *

Значајнији број података о римокатолицима у борском региону потиче из доба Краљевине СХС, односно од постављења Фердинанда Хрдија [Hrdy] за апостолског администатора у Нишу (1920), што значи да су му додељени на бригу и истоверници у Тимочкој

крајини. Проценивши да је у том делу Србије „распршен“ велики број римокатолика, разборити Хрди је захтевао од Министарства вера да се образују жупе у Бору и Зајечару, како би се „хиљадама досељених радника и католичких инжењера пружио душевна утјеха у тренуцима страдања, несреће, болести и смрти“ (Đimić, Žutić, 1992, стр. 119; Žutić, 1992, стр. 73–81; Жутић, 2008, нап. 138).

Према подацима пасторалног уреда у Нишу, у колонији рудника у Бору стално је било настањено нешто више од 100 римокатоличких породица, што би требало да буде минимум 350 „католичких душа“, одраслих и деце. У близини тог рудника, на прузи Параћин–Зајечар, било је више копова, међу којима су најпознатији Ртањ и Боговина, у којима је радило око 500 рудара римокатолика. У оближњим рудницима Сењ, Сењски рудник, Равна река било је их је исто толико. На основу сазнања великог жупана Тимочког округа, међутим, у борском руднику је наводно живела само 51 породица римокатоличке вере, те 7 самаца. Убрзо, концем 1922. године, тај број попео на 100 породица (Đimić, Žutić, 1992, стр. 122–124). У срезу заглавском радила су 120 католика, а у срезу тимочком две особе – учитељица и њена мајка, док је у бољевачком срезу живело 203 римокатолика и римокатоликиња. Да ли је свесно начињена разлика у бројкама које су поменути имали остаје загонетка, али је јасно је да је од првих година треће деценије XX века неколико хиљада „католичких душа“ населило Тимочку крајину.²

Кад је реч о Бору и његовој околини, вреди истаћи да је у то доба био омање село, и да су становнике претежно чинили Французи. Отуд не чуди што је 1. јануара 1928. новоформирана борска католичка жупа посвећена француском краљу св. Људевиту/Лују [Louis IX] а управа жупе поверена француској Конгрегацији августинаца од Узнесења, чији су чланови познатији по називу „асумпционисти“, који су се тада већ увелико угнездили у Београду.³ За жупника је по-

² Према подацима пописа из 1921. године, римокатолика је у Србији било 37720 (0,91%), од чега их је највише живело у региону Северна Србија (19414). Према истом извору у срезу Тимок их је било 1442, што чини 1,06% укупне популације (Republički zavod za statistiku, preuzeto sa: <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1921/pdf/G19214001.pdf>).

³ Задатак тог Реда, чија Регула почива на темељима св. Аугустина, јесте успостављање јединства хришћана, као и образовање у хришћанском духу. Основан је 1845. године. У Београдско-смедеревску надбискупију дошли су из Француске одмах по њеној обнови (1924), и то на позив надбискупа Родића, који им је убрзо одобрио оснивање самостана у Београду. Већ почетком 1925. године они на плацу између улица Хаџи Милентијеве и Краљевића Томислава (данас Интернационалних бригада) почињу изградњу самостана и капеле, из које ће се 1927. изродити жупа Узнесења Бл. Дј. Марије, коју су водили до 1943. године,

стављен Прива Белар [Privat Bellard], добро познат и борским римокатолицима, јер је на молбу Француза у Бору нешто раније почео да администрира и то подручје, што је до тада чинио крагујевачки жупник (*Glasnik katoličke crkve u Beogradu* 5, 1928, стр. 4). Постоји запис да је Белар у време Божића 1927. боравио чак шест дана у Бору и за то време служио св. мису и катекизирао децу римокатолика (*Glasnik katoličke crkve u Beogradu* 1, 1928, стр. 3). У борском руднику је тада свакако већ радило око 500 римокатолика, од којих је највише било Француза. Ангажовано је и стотинак Италијана, док су остали били Хрвати и Словенци. У француској школи, коју је издржавало друштво, било је 50 њихове деце, а у државној школи укупно 20 (*Glasnik katoličke crkve u Beogradu* 5, 1928, стр. 4).

Када је реч о њиховом црквеном животу вреди рећи да јој је првобитно једна соба у згради Француске основне школе служила као капела крај које је био стан за Беларове боравке, будући да је увек долазио из Београда на најмање два дана, сваке прве седмице у месецу (*Glasnik katoličke crkve u Beogradu* 5, 1928, стр. 4). Исте године када је жупа утемељена саграђена је римокатоличка црква дуга 17 и широка 7 метара, с хором. Посвећена је Св. Људевиту, као и жупа. Свечано је отворена на Божић 1928. године, што значи тачно у време званичног утемељења борске жупе (која данас обухвата и подручје Мајданпека, Неготина, Бољевца и Жагубице). Њену изградњу финансирао је Француско друштво рудника Бор, а по свим извештајима посебан допринос у том подухвату имао је свештеник Хризостом Луј Моније [Chrysostome Louis Monnier], асумпциониста, који је из непознатог разлога после само непуне три седмице заменио Белара на месту борског жупника. Жеља инвеститора била је да здање наликује зградама једноставног изгледа у окружењу, што је и испоштовано (име пројектанта није забележено, ако га је уопште и било, с обзиром на то да је здање у толикој мери с једноставним концептом да посебно знање за његову изградњу није било потребно). Под истим кровом биле су и две наменске просторије – за сакристију и друга за боравак свештеника. Благослов црквице је на Бадње вече обавио Прива Белар (*Glasnik katoličke crkve u Beogradu* 12, 1928, стр. 4; *Glasnik katoličke crkve u Beogradu* 1, 1929, стр. 3). Нешто касније у цркви је постављен је *Крижни пут*. Благослов *Пута* је обавио о. Петар Влашић, консултор Надбискупије београдско-смедеревске, који је због тога допутовао из Зајечара с Беларом. Влашић је том приликом одржао говор о значењу и значају *Крижног пута* на српском језику, а потом је Белар беседио на француском језику, јер су католици у

мада су у Београду остали и надаље. Између 1941. и 1959. године деловали су у духу свог послања и у Шапцу (Jovanović, 2012, стр. 314–332).

Бору, вреди поновити, већином били Французи. Сутрадан, рано ујутро, Влашић је служио св. мису и одржао проповед на италијанском језику, што су „бројни Талијанци радо и пажљиво саслушали а лијепа број је приступио св. исповед и причести“ (Glasnik katoličke crkve u Beogradu 22, 1931, стр. 5).

Од септембра месеца 1929. године, храм је украшен кипом св. Терезије од Младог Исуса, који је након св. мисе благословио београдско-смедеревски надбискуп Рафаел Родић (Glasnik katoličke crkve u Beogradu 10, 1929, стр. 4). Одговор на питање због чега је баш кип поменуте свете донет можда потиче и од чињенице да је реч о особи која се одликовала једноставношћу, те је управо зато била блиска и радницима тежацима и њиховим породицама. Не би било чудно да је у том контексту Родић приликом благослова кипа пред окупљенима подсетио на њене речи: „Све што сам учинила мора бити доступно свим малим [једноставним] душама“ (Благовест 10, 2002, 33).

Иначе, Родић је у то доба више пута посетио своје стадо у Бору. Међу ретким ондашњим записима, а посебно о Родићевој визитацији, по много чему се истиче дневник Андреје Ђорђевића, пароха борског, у коме је за 1. септембар 1929. године записано:

„Овог дана у недељу после подне извршио је канонску посету борским католицима надбискуп Рафаел Родић. [...] У име православног добродошлицу му је пожелео свештеник Андреја Ђорђевић. Затим је литија отишла њиховој цркви где је надбискуп, пошто је изговорио лепу и темпераментну беседу, деци поделио свету потврду (кризму). Затим је у пратњи својих свештеника и локалног православног свештеника отишао код директора Француског друштва Борског рудника на вечеру [...] г. Родић је постарији човек пријатног изгледа и врло пријатног и коректног понашања према свакоме. Његово снисходљиво понашање према својим свештеницима може да послужи као леп пример многим црквеним православним великодостојницима и судијама који се понашају према подручном свештенству са висине, чиме показују небратољубље и нетрпељивост према својој у Христу сабраћи и са трудбеницима“ (Ђорђевић 2007, стр 24).

Иначе, борска црквица је схваћена само као привремена грађевина, али је као таква остала до данас, с повременим неопходним поправкама. Темељнија обнова здања је извршена у 1992. и 1993. години. Неколико година потом реновирана је и фасада. Уведено је и централно грејање (1999). Уз цркву се налази се и жупски уред.

О црквеном животу католика у борској жупи има врло мало сазнања. Најмање их је из година Другог светског рата. Да је било каквог-таквог црквеног живота и у тим годинама сведочи неколико података о виталној статистици, као што су они из 1942, када је на њеном подручју забележено 8 крштења, 1 венчање „чисто католи-

чко“ и 3 „мешовита“, као и 8 умрлих (Službeni glasnik Beogradske nadbiskupije 4, 1943, стр. 30). Наредне, 1943. године било је 9 крштења, те 2 „чисто католичка“ венчања и 8 „мешовитих“. Нотирана су и 4 смртна случаја, али није познато да ли су сахрањена према црквеном обреду (Službeni glasnik Beogradske nadbiskupije 4, 1944, стр. 64).

О потоњем животу жупе, њених жупљана и жупљанки нема нарочитих записа. Чак ни лист *Благовест*, незванично гласило Надбискупије београдске, није био издашан. Тек једном је објавио да је 1996. године у борском округу живело око 1.000 „католичких душа“.⁴ Двадесеторо деце и младих похађало је тада веронауку, а на недељним св. мисама увек је суделовало педесетак верника (уп. *Blagovest* 3, 1988, стр. 15; *Blagovest* 11, 1974, стр. 199; *Blagovest* 10, 2004, стр. 18, 19). За тај број може се рећи да је респектабилан, и то посебно ако се постави у контекст црквеног живота свих хришћана на том подручју.

Оно што је исте хришћане ујединило јесте то да су добијали разнолику помоћ од Школских сестара св. Фрање из Словеније⁵, које су 1941. дошле у болницу у Сењски рудник, одакле су се убрзо, исте године, преселиле у Бор (Službeni glasnik Beogradske nadbiskupije 1, 1942, стр. 4), где су све до 1977. године радиле на хирурушком, инфективном и дечјем одељењу (с тим што постоји запис да су поједине остале све до 1990. године, односно до тренутка када је последња сестра пензионисана, и када су се повукле у Ниш, јер нису имале подмладак, тзв. новакиње (*Blagovest* 5, 2006, стр. 12, 13). Опште је познато да су се посвећивале и болеснима по кућама, помажући им колико су могле. За њих, као и за све часне сестре из других редова и конгрегација, којих је од 1920. године било много више од 1.000, колико их је боравило на подручју Надбискупије београдске, важило је да им је била

⁴ Наведени податак је комплементаран са резултатима пописа из 1991. године према којима је у борском округу (Бор, Кладово, Мајдампек, Неготин) живело 1013 становника који су се изјаснили као римокатолици, што износи 0,57% од укупне популације (178718) – срачунато на основу података РЗС (преузето са <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1991/pdf/G19914007.pdf>)

⁵ Дружба свој корен има у аустријском граду Гразу [Gratz], где су Франциска Антонија Лампел [Lampel] и неколицина тзв. фрањевачких трећоредица, посвећених васпитавању сиромашне женске омладине, добиле дозволу за самостански живот. Убрзо им је одобрен и апостолат. Папа Гргур XVI је 1842. године званично благословио њихов статут, заснован на *Правилу Трећег реда св. Фрање*. Назив „Школске сестре“ потиче од чињенице да су посвећене васпитавању и образовању младих. И у Србији су оставиле дубок траг не само у хуманитарном, односно каритаивном раду.

„заједничка мисија: љубав према човеку, без обзира да ли је верник или није, без обзира на верску припадност, националност, боју коже [...] Своју племениту мисију спроводиле су крајње одговорно и пожртвовано. Знале су да остану поред болесника по цео дан и по целу ноћ и на умор се нису жалиле...“ (Velebit, 1991, стр. 65–69).

На тумачима историје је да проуче и речи доктора наука Цветка Костића, који се у својим социолошким преиспитивањима осврнуо и на, по њему, упорни прозелитизам Католичке цркве на подручју Бора и околине, сматрајући да су те тежње биле већ код

„француских експлоататора рудника, који су доводили посебне свештенике са задатком да шире католичку веру, а то је и касније био, па и сада [шездесетих година], случај са католичким 'часним сестрама'. На пример, кад оне послужујући у болници некоме болеснику који је у агонији ставе икону или какву другу католичку ознаку у руке, то редовно изазива узнемиреност и коментаре о томе како да се људи спасу од ове напасти“ (Kostić, 1962, стр. 143).

Конечно, када је реч о историји црквеног живота римокатолика у борском округу вреди истаћи како је надомак Бора, у неколико рудника угља, међу којима су најпознатији Ртањ, Вршка чука и Боговина, између два светска рата радило и живело неколико стотина римокатолика. У време Другог светског рата у руднику Ртањ било је преко 200 католика, углавном Словенаца. Све њих су ревносно обилазили асумпционисти (*Glasnik katoličke crkve u Beogradu* 8, 1930, стр. 4). У једном запису наведено је да је у рудницима Ртањ и Боговина радило око 600 католика, претежно исте националне припадности као и копу Ртањ. Св. миса је служена у локалној школи, где су радила три учитеља римокатолика, јер је од стотину ђака чак 70 било римокатоличке вероисповести. Њихови домови су били распршени по околним селима – на Ртњу, на железничкој станици Мирово и у селу Мирову. Познато је да је Хризостом Луј Моније 1931. године служио св. мису на станици Мирово, „где су се многи исповедили и причестили, а била су и 3 крштења“ (*Glasnik katoličke crkve u Beogradu* 7, 1931, стр. 4).

У Боговини, удаљеној од Ртња двадесетак километара, постојала је нешто мања колонија католика и католикиња, њих око 200. У школи у том насељу било је и 20 њихове деце, које су асумпционисти исто тако обилазили једном месечно и поучавали веронауци. Св. мису су служили у руднику и у школи (*Glasnik katoličke crkve u Beogradu* 7, 1931, стр. 4). Шта се са свима њима догодило после рата остаје енигма. Одређен број њих вероватно је потекао из избегличке колоне од неколико хиљада словеначких породица које су уредбом немачких власти почетком 1941. године прогнане из Словеније, када су добиле уточиште у Србији (највећим делом у Шумадији, где их је српски народ прихватио као своје).

О „борским католицима“ данас као администратор брине Марко Трошт, свештеник Неокатекуменског пута, иначе жупник у Смедереву, Јагодини и Равној Реци. Из досадашње хронотаксе пастира борске жупе јасно је да је често долазило до прекида у њеној управи, те да су њоме после Другог светског рата привремено администрирали свештеници из других парохија. Раније је борском жупнику често поверавана и брига о католичкој заједници у Зајечарском округу, што указује и на повремен недостатак свештенства. Поменутој околности допринело је и смањење броја верника или макар у оном виду који захтева непрекидно душебрижништво локалног свештеника.⁶

* * *

До окончања Првог светског рата и формирања Краљевине СХС о католицима у Зајечару нема забележених података. Сазнања о њима између два светског рата знатно су богатија. Први записи о зајечарској заједници римокатолика и њеном организованом верском животу потичу из последњих година треће деценије XX века. Према *Гласнику католичке цркве у Београду* у Зајечару их је тада било око 300, педесеторо школске деце и већи број војника у Тимочкој дивизији. То значи да је број резидената знатно увећан за само неколико година, будући да је према увиду локалне власти у првим годинама истог десетлећа у Зајечару живело тек четрдесетак породица римокатоличке вероисповести, док су у околини евидентиране две породице и један самац, такође римокатолик (према: Đimić, Žutić, 1992, стр. 122–124).⁷

О њиховим душама старао се тамошњи католички војни свештеник Фрањо Павлић. Њему су долазили ради верске окрепе и ри-

⁶ Када је реч о званичним статистичким подацима из новијег доба у борском и зајечарском округу могуће је уочити тренд смањивања удела становништа које се изјаснило да је римокатоличке вере. На пример, са већ поменутог удела приликом пописа 1991. године у Борском округу са 0,57%, удео римокатолика у укупном становништву 2002. године је опао на 0,36%. Идентичан тренд је у Зајечарском округу (Бољевац, Зајечар, Књажевац, Соко Бања) где је са 0,37% удео грађана римокатоличке вероисповести пао на 0,27% (РЗС, 2003 и резултати пописа из 1991. године – *Stanovništvo po veroispovesti*. RZS, преузето са: <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1991/pdf/G19914007.pdf>).

⁷ Званични подаци према попису из 1931. године казују да је у срезу Зајечар било 1.265 лица која су се изјаснила као припадници римокатоличке вероисповести, што је 2,18% од укупног броја становника (57850) видети у RZS, <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1931/pdf/G19314001.pdf>.

Ради што јасније слике о тадашњем становништву Тимочког округа, чији је центар био Зајечар, вреди се сетити пописа становништва из 1921. године, када је у Бору евидентирано само 1.633 становника, док је Зајечар бројао 12.000 житеља. Деценију касније, Бор је имао 4.149 житеља а Зајечар 10.633 становника (Ђуровић, 1973, стр. 121).

мокатолици који су радили у рудокопима Ртањ и Боговина. Трипут годишње служена је св. миса и у Официрском дому, јер за редовно богослужење није било цркве. Отуд је одлучено да се у средишту Зајечара, у Кумановској улици, откупи једно имање с кућицом. План је је био да се на том плацу саграде црква и жупни уред. Убрзо, 23. јуна, постављен је камен темељац црквеног здања. У том тренутку знало се да ће бити посвећена св. Јурју (Ђорђу) Мученику. Темелјац је благословио нишки жупник фрањевац Срећко Перић у присуству локалног војног свештеника. Свечаности су присуствовали многи војници са својим официрима на челу, предвођени командантом. Међу неколико стотина присутних били су и представници власти, културних и хуманитарних удружења (*Glasnik katoličke crkve u Beogradu* 16, 1931, стр. 2).

Услед непознатих околности, вероватно финансијске природе, убрзо је подигнута само дворана дуга 15 и широка 8 метара, с намером да се каснијим проширењем претвори у „праву цркву“, како је то речено у *Glasniku katoličke crkve u Beogradu* (бр. 5, 1929, стр. 4). Да је ипак реч о истинској цркви потврдио је исти извор нешто касније, када је објавио да је здање под кровом, и да ће је 1. септембра благословити надбискуп београдско-смедеревски Рафаел Родић (бр. 8, 1929, стр. 2). Тако се и догодило. Црквеном обреду је присуствовао велики број римокатолика и православних из Зајечара и околине (*Glasnik katoličke crkve u Beogradu* 10, 1929, стр. 4). Велики број се окупио и нешто касније, када је благословљен *Крижни пут (Via crucis)*. Свечаност је улепшао и војни оркестар, који је одсвирао неколико побожних мелодија (*Glasnik katoličke crkve u Beogradu* 22, 1931, стр. 5). Недуго потом, подигнут је и црквени торањ-звоник, висок око 23 метра. У торњу су окачена два звона, од којих је једно било дар краља Александра Карађорђевића (што је био неписан краљев обичај). Истовремено када је подигнут торањ, саграђени су и предворје цркве, презбитериј и две сакристије, с обе стране презбитерија. Храм је због растреситог земљишта пропадао, па је током 1969. и 1970. године генерално обновљен, укључујући и уклањање светишта, сакристија и предворја. У цркви је данас један олтар (два мања бочна, посвећена Мајци Божјој и Св. Јосипу су склоњени, с тим што су на том месту остали њихови кипови. Главни олтар је преуређен у складу с новим литургијским потребама, у складу с одредбама Другог ватиканског сабора.

Иначе, иако је црква саграђена жупа је званично установљена тек 1934. године. До њеног оснивања и проглашења њеног заштитника св. Јурја бригу о зајечарском стаду водили су жупници из Бора.

У Зајечару су деловале Школске сестре св. Фрање из Словеније. Године 1939. основале су интернат (конвикт) за гимназијалке, који је радио до 1942. године. Већ наредне године напустиле су град.

Додуше, постоји податак да су нешто касније, 1949. и 1950. године, помагале у зајечарској Окружној болници, што значи да су деловале и у време када су медицинском особљу и болеснима у истој установи биле на услузи и Кћери хришћанске љубави св. Винка Паулског, познате и као „усмиљенке“ (Blagovest 11, 1974, стр. 201).⁸ Исто би важило и за Сестре милосрднице св. Винка Паулског („милосрднице“), о чијем деловању постоји, нажалост, само један запис, и то у виду констатације (Čolić, 2002, стр. 34).⁹

Кад је реч о годинама обележеним Другим светским ратом постоји тек неколико података о зајечарској жупи. Познато је да је у 1942. години у Зајечару било 8 крштених, венчаних 5, од тога 2 „чисто католичка“ и 2 „мешовита“ (Službeni glasnik Beogradske nadbiskupije 4, 1943, стр. 30). Наредне године било је 5 крштених, једно „чисто католичко“ и 3 „мешовита“ венчања. Нотирано је и 5 умрлих (Službeni glasnik Beogradske nadbiskupije 4, 1944, стр. 64).

Године 1974. у *Благовести* (бр. 11, стр. 200) је указано да је реч о некадашњој цватућој жупи, која „сада практички и јуридрички више не постоји (угасила се)“. Живот те парохије био је посебно богат непосредно пред последњи рат на југословенским просторима, када је у Зајечару боравила релативно велика заједница римокатоли-

⁸ Иначе, Друштво су 1633. године у Паризу основали Винсент Паулски [De Paul] и Лујза де Маријак [De Marillac], касније канонизовани. Основна мисија усмиљенки су нега и помоћ болеснима, сиромасима, незбринутим деци, младима, односно свима у невољи, без обзира на старост, пол, нацију и веру. Од оснивања Друштва живе и раде у јеванђелском духу, понизно и једноставно. Делују на свим континентима, при чему је организација са око 23.000 чланица присутна у 93 државе. С временом су основане друге женске редовничке заједнице, као и лаичка удружења, која као темељ свог послања имају правила свог оснивача. Словеначка покрајина делује и у Србији, Хрватској и Македонији. Између 1920. и 1996. године само у Београду деловало 900 усмиљенки. Деловале су у Бановинској болници у Ваљеву (1932–1936), Бановинској болници и Војној болници у Крагујевцу (1940–1946), где су такође оставиле неизбрисив траг.

⁹ Милосрднице имају исти корен са сестрама усмиљенкама, у заједници коју су у Паризу основали Винсент Паулски и Лујза де Маријак. Данас су то две различите заједнице, али из, метафорично речено, од истог стабла. Основна делатност им је рад у школама, интернатима и васпитним заводима, као и у болницама и старачким домовима. Прве су редовнице које су укључене у апостолат. Прве милосрднице су стигле у Београд 1924. године (из њихове тзв. Загребачке провинције). Године 1929. у Београду су купиле кућу у Крунској улици с циљем да оснују завод за римокатоличку младеж која је студирала у престоници Краљевине Југославије. До Другог светског рата су помагале и у београдским болницама. Од 1948. године помажу и у Градској болници на београдској Звездари (пет сестара је остало да ради и после реорганизовања болнице у Клиничко болнички центар „Звездара“ 1988. године). Исте године када почињу рад у болници на Звездари ангажоване су и у болници у Шапцу. Последња милосрдница је напустила Србију 2004. године.

ка из Летнице на Космету. Често се дешавало да су цркву испунили само они, њих стотинак. Данас је у жупи мање од 200 католика и католикиња, мада је њена територија веома пространа, јер укључује и Књажевац, Неготин, Прахово, Вршку Чуку, Брзу Паланку и Кладово. До неке нове прилике остаће тако. Да њихов црквени живот у Зајечару, као и Бору, није замро потврђују и повремени извештаји листа *Благовест*, незваничног гласила Надбискупије београдске (бр. 6, 2002, стр. 34; бр. 1, 2004, стр. 24; бр. 10, 2004, стр. 18, 19; бр. 5, 2005, стр. 21; Patai, 2003, стр. 19, 20, 21).

Ако је истина да се историја увек на неки начин понавља, то би значило да ће једног дана римокатолици опет у значајној мери боравити и у поменутом крајолику, где би такође могли допринети његовом свеукупном просперитету. Остаће енигма да ли ће и то препознати будући истраживачи историје, односно креатори будућности на подручју Републике Србије.

На тумачима прошлости и њеног наслеђа је да се подробније позабаве податком према којем су у изградњи храма Српске православне цркве у Бору имали удела управо римокатолици (Ђорђевић, 2007, стр. 9, 10). Исто би се односило и на Цркву Св. Петра и Павла у Мајданпеку, подигнуту средином XIX века по угледу на „швајцарски стил“. На основу једног од виђења спољашности тог храма, могао је то бити и израз поштовања мајданпечкој заједници римокатолика, у добу када је мудрост Срба православне вере (можда) била довољно снажнија од истицања „вечних“ непријатељстава, утемељених на дискутабилним веровањима и још спорнијим уверењима.

ЛИТЕРАТУРА

- Benedikt, Blagadan sv. Jurja u Zaječaru (2002). *Blagovest* 6, 34.
 Blagoslov katoličke crkve u Zaječaru (1929). *Glasnik katoličke crkve u Beogradu* 10, 4.
 Božićno slavlje u Boru (2004). *Blagovest* 1, 24.
 Velebit, R. (1991) *Pčele u belom: razvoj sestrinstva u Smederevu i okolini*, Smederevo: Savez zdravstvenih radnika, Zdravstveni centar.
 Веселиновић, А. (1987). Североисточна Србија у средњем веку, *Историјски гласник* (1–2), 43–75.
 Весић, Ж., М. (1988). Становништво источне Србије. У Ж. Васиљевић, Т. Јанаћковић, В. Миладиновић, Д. Милић, Ж. Стефановић (ред.). *Тимочка крајина у XIX веку* (стр. 87–100). Београд: Историјски институт у Београду, Књажевац: Међуопштински одбор за обележавање 150-годишњице ослобођења Тимочке крајине од Турака.
 Dimić, Lj., Žutić, N. (1992). *Rimokatolički klerikalizam u Kraljevini Jugoslaviji: 1918–194 : prilozi za istoriju*, Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar.
 Динић, Ј., М. (2003 [1955]) *За историју рударства у средњевековној Србији и Босни (1)*, Београд: Equilibrium, 457–483.
 Ђорђевић, А. (2007). *Летопис борске парохије и цркве (са фототипским издањем оригиналног рукописа)*. Бор: Скупштина општине Бор, Народна библиотека Бор.
 Ђуровић С. (1973) Привредни развитак. У Т. Пајић (одг. ур.). *Бор и околина*.

- Прошлост и традиционална култура* (стр. 119–140). Бор: Скупштина општине Бор, Музеј рударства и металургије у Бору.
- Župa Bor. (1931). *Glasnik katoličke crkve u Beogradu* 22, 5.
- Župa Bor, „Rudarska“ župa – župa Sv. Ljudevita (2004). *Blagovest* 10, 18, 19.
- Župske zajednice (1974). *Blagovest* 11, 199, 200.
- Župa Zaječar, (1931). *Glasnik katoličke crkve u Beogradu* 22, 5.
- Žutić, N. (1992). Rimokatoličke dijeceze u Kraljevini Jugoslaviji – crkveno međudržavno razgraničenje i obrazovanje novih dijeceza, *Istorija 20. века* (1–2), 73–81.
- Жутић, Н. (2008). *Ватикан, Србија и Југославија 1853–1935*. Београд: Српска радикална странка.
- Žutić, N. (1992). Rimokatoličke dijeceze u Kraljevini Jugoslaviji – crkveno međudržavno razgraničenje i obrazovanje novih dijeceza, *Istorija 20. века* (1–2), 73–81.
- Zaječar proslavio svog zaštitnika Sv. Jurja (2005). *Blagovest* 5, 21.
- Зиројевић, О. (1973). Средњи век и период турске владавине, У Т. Пајић (одг. ур.). *Бор и околина. Прошлост и традиционална култура* (стр. 54–62). Бор: Скупштина општине, Музеј рударства и металургије.
- Iz Nadbiskupije (1928). *Glasnik katoličke crkve u Beogradu* 5, 4.
- Iz Nadbiskupije. Bor. (1928). *Glasnik katoličke crkve u Beogradu* 12, 4.
- Iz Nadbiskupije. Bor (1929). *Glasnik katoličke crkve u Beogradu* 1, 3.
- Iz Nadbiskupije (1929). *Glasnik katoličke crkve u Beogradu* 5, 4.
- Iz Nadbiskupije (1929). *Glasnik katoličke crkve u Beogradu* 8, 2.
- Iz Nadbiskupije. Rtanj (1930). *Glasnik katoličke crkve u Beogradu* 8, 4.
- Iz naše dijaspore (1928). *Glasnik katoličke crkve u Beogradu* 1, 3.
- Јанковић Ђ., Вуксан М. (2004). Област Бора у средњем веку. У М. Вуксан и др, *Бор и околина у праисторији, антици и средњем веку* (стр. 233–279). Бор–Београд: Музеј рударства и металургије у Бору, Центар за археолошка истраживања Филозофског факултета у Београду.
- Jovanović, Z. M. (2009). *Beogradska rimokatolička (nad)biskupija, njeni natpastiri i crkve kroz epohe: od hristijanizacije do 1521. godine*. Beograd: Nadbiskupija beogradska.
- Jovanović, Z. M. (2011). *Beogradska rimokatolička (nad)biskupija, njeni natpastiri i crkve kroz epohe: od 1521. godine do osvita novog doba*. Beograd: Nadbiskupija beogradska.
- Jovanović, Z. M. (2012). *Istorija Katoličke crkve na ušću Istoka i Zapada*. Beograd: Nadbiskupija beogradska.
- Каниц, Ф. (1985). *Србија: земља и становништво*, књ. 1. Београд: Српска књижевна задруга.
- Kostić С. (1962). *Bor i okolina – sociološka preispitivanja*. Beograd: Savremena škola.
- Маловић-Ђукић, М. (1999). Пургари, У С. Ћирковић, Р. Михалчић (прир.), *Лексикон српског средњег века* (стр. 605). Београд: Knowledge.
- Мјеста гдје јавно слави́мо и молимо (1988). *Blagovest* 3, 15.
- Наши у унутрашњости (1931). *Glasnik katoličke crkve u Beogradu* 7, 4.
- Nova crkva u Zaječaru (1931). *Glasnik katoličke crkve u Beogradu* 16, 2.
- Patai, A. (2003). Primopredaja u župi Bor. *Blagovest* 9, 19, 20.
- Proslava sv. Ljudevita u Boru (2003). *Blagovest* 9, 20, 21.
- Републички завод за статистику (2003). *Попис становништва, домаћинства и станова у 2002. Становништво. Вероисповест и матерњи језик и национална или етничка припадност према старости и полу. Подаци по општинама*, Књига 3, Београд: РЗС.
- Republički zavod za statistiku. *Prisutno stanovništvo (građansko i vojničko) po vero-*

- ispovesti*. Preuzeto sa:
<http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1921/pdf/G19214001.pdf>
 Pristupljeno 20. 12. 2012.
- Republički zavod za statistiku. *Prisutno stanovništvo po veroispovesti i maternjem jeziku*. Preuzeto sa:
<http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1931/pdf/G19314001.pdf>
 Pristupljeno 20. 12. 2012.
- Republički zavod za statistiku. *Stanovništvo po veroispovesti*. Preuzeto sa:
<http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1991/pdf/G19914007.pdf>
 Pristupljeno 20. 12.
- „Rudarska župa“ – Župa sv. Ljudevita. (2004). *Blagovest* 10, 18, 19.
- s. Vitalija MI, Školske sestre franjevke Krista Kralja: Biti blagoslov za sve ljude (2006). *Blagovest*, 5, 12, 13.
- Sv. Krizma u Boru (1929). *Glasnik katoličke crkve u Beogradu* 10, 4.
- Sv. Terezija od Deteta Isusa (2002). *Blagovest* 10, 33.
- Симић В. (1982). *Изградња Мајданпека и његово насељавање 1849–1857*. Бор: Музеј рударства и металургије.
- Službeni glasnik Beogradske nadbiskupije* 1 (15. 08. 1942), 4.
- Službeni glasnik Beogradske nadbiskupije* 4 (25. 04. 1943), 30.
- Službeni glasnik Beogradske nadbiskupije* 4 (15. 08. 1944), 64.
- U službi bolesnika (1974). *Blagovest* 11, 201.
- Ћирковић, С. М. (1997). Католичке парохије у средњовековној Србији. У: С. М. Ћирковић (Уред.), *Работници, војници, духовници. Друштва средњовековног Балкана (240–276)*. Београд : Equilibrium
- Ћирковић, С. (1999). Саси. У С. Ћирковић, Р. Михаљчић (Прир.), *Лексикон српског средњег века* (стр. 649). Београд: Knowledge.
- Čolić, M. (2002). Iz naše prošlosti: 10 godina crkve sv. Jurja. *Blagovest* 4, 34, 35.
- Wagner, V. (1933a). Povijest Katoličke crkve u Srbiji u 19. vijeku [Od 1800. do konkordata 1914. godine]. *Bogoslovska smotra* 1, 1–16.
- Wagner, V. (1933b). Povijest Katoličke crkve u Srbiji u 19. vijeku [Od 1800. do konkordata 1914. godine]. *Bogoslovska smotra* 2, 140–153.

Zoran M. Jovanović, University of Priština, Kosovska Mitrovica, Faculty of Philosophy, Department of Art History, Kosovska Mitrovica
 Jasmina Petrović, University of Niš, Faculty of Philosophy, Department of Sociology, Niš

ON THE HISTORY OF THE ROMAN CATHOLIC CHURCH IN TIHOČKA KRAJINA TO DATE: THE BOR AND ZAJEČAR DISTRICTS

Summary

This paper discusses the facts pertaining to the history of Roman Catholics in Timočka Krajina dating as early as the mid-13th century, which is a little known fact, when the Saxons came to the area of the so-called “Serbian lands” at the invitation of (Orthodox) Serbian kings. Because of them, the medieval Serbia saw intensive growth in the field of mining and metallurgy and thus became a significant economic force

within Europe. The evidence of the presence of the Saxons remained primarily in the toponymy (because they have assimilated to the local population over the centuries).

When it comes to recent times, what is indisputable is that the development of the Serbian economy was sometimes crucially contributed to by the Roman Catholics, professionals and workers in the mines, first in Majdanpek in the 19th century and, since the 1920s, also in Bor, where they represented a significant factor in the overall population due to their numbers as well, especially until the Second World War. What may be indicative is the fact that in certain years they made up the majority of the local population in Majdanpek (19th century) and Bor (the first decades of the 20th century), when the settlements were established, while in Zaječar they have always been present in a small percentage compared to the overall population. What is also important is that their church life in these areas was highly developed, as evidenced by the formation of a Zaječar parish dedicated to St. George in Zaječar (1934) and to St. Louis, a French king, in Bor (1928). Both still exist, although their congregation is significantly smaller compared to the time when the parishes were founded. The reduction of these communities is the result of the spirit of the time, including the effects of a low population growth, as well as the relocation of working population to other regions. A special place in the history of the area that is the subject of our attention belongs to the Daughters of Christian Love of St. Vincent de Paul (“usmiljenke”), the Daughters of Charity of St. Vincent de Paul (“milosrdnice”) and the School Sisters of St. Francis (from Slovenia), who contributed in a unique way to the growth of philokalia during several decades of the last century and until recently, in keeping with their oath. This also refers to their help in the education of young people and their assistance in hospitals, in this case in Zaječar and Bor. This might seem less important if the region were not a territory regarded as purely Orthodox. Hence the importance of the data stating that the Roman Catholics had a major role in the construction of the Serbian Orthodox Church in Bor, which can encourage a variety of new analyses. The same applies to the Church of St. Peter and Paul in Majdanpek, built in the mid-19th century in the Swiss style. The reasons for such an appearance can be viewed from different angles, coupled with the facts, more or less hidden from the Serbian public, about the role the Roman Catholics had in the construction and maintenance of the Bor church until the Second World War.